

KONUŞMA EĞİTİMİ VE KONUŞMA BECERİSİNİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK ETKİNLİKLER

Arş. Gör. Mehmet KURUDAYIOĞLU*

GİRİŞ

Konuşma eylemi insan kavramı ile birlikte düşünülmektedir. İnsan insan yapan en belirleyici faktör insanın konuşabilir olmasıdır. Eskiden beri insan tarif edilirken konuşan hayvan olarak tanımlanması da bu sebepten olsa gerek. Songar (1986:71) bu konuda şunları söylemektedir: *“Konuşma, beyân kabiliyeti, insanla beraber var olmuştur. Diğer bir deyimle insan, konuşan bir yaratık olarak dünyaya gelmiştir.”* Modern dilbilim çalışmaları da bunu kanıtlar niteliktedir. Üretimsel-dönüşümlü dilbilim kuramının kurucusu Chomsky her insanın bir dil yetisi ile, bir başka deyişle, bir dili edinebilme ve kullanabilme yetisiyle doğduğunu ortaya koymuştur (Ergenç 2000:120). İnsan var olan dil yetisini kullanarak, doğal süreç içerisinde biyolojik ve zihinsel gelişimiyle beraber dili kullanmaya ve konuşmaya başlar.

Değişik bilim ve sanat adamlarınca konuşmanın bir çok değişik tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaç tanesine göz atacak olursak eğer:

Konuşma düşüncelerin, duyguların ve bilgilerin seslerden oluşan dil aracılığıyla aktarılmasıdır (Demirel 1999:40). Konuşma, bir insanın başka bir insana ya da topluluğa duygu ve düşüncelerini sözle anlatmasıdır (Yörük Tarihsiz:3). Konuşma, duygu, düşünce ve dileklerin görsel, işitsel öğeler aracılığı ile karşımızdakine iletme, açıklamak, dışavurmaktır (Taşer 2000:27). Bir konuşma eylemi, konuşucunun amacı ve sezdirmeleriyle dinleyicinin çıkarımlarının toplamıdır (Ergenç 1999:43). Başka bir deyişle, bir konunun zihinde tasarlandıktan sonra karşımızdakilere iletilmesi ve anlaşılmasıdır.

---

* Gazi Üni. Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Sözlük (TDK 1998) ise konuşmanın gerçek anlamda yedi farklı tanımını vermektedir. Konuşmak;

1. Bir dilin kelimeleriyle düşüncesini anlatmak.
2. Belli bir konudan söz etmek.
3. Bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek.
4. Söylev vermek.
5. Konuşma dili olarak kullanmak.
6. Düşüncelerini herhangi bir araç kullanarak anlatmak
7. Belli bir biçimde söylemek.

Bu tanımlarda da görüldüğü gibi konuşma çok geniş bir kavramdır. Ses, telaffuz, anlatma, anlama, anlaşma, iletişim gibi iç içe girmiş kavramlar konuşmak tanımının kapsamı içerisinde.

İnsanın başarısını, iş, eğitim ve özel hayatında büyük ölçüde etkileyen, yönlendiren faaliyet, bireyler ve birey-toplum arasında cereyan eden sözlü iletişim olarak adlandırabileceğimiz konuşmadır. İletişim ne kadar etkili, düzenli ve açık olursa aynı oranda başarı sağlanır. Başarılı iletişimin anahtarı ise güzel konuşma, anlaşılır olma ve sesi etkili kullanmadır.

İnsanları ya bakışlarınızla ya da dilinizden çıkan kelimelerin güzelliğiyle ve kuvvetiyle etkilersiniz. Tarihe damgasını vuran insanlar, güzel konuşmalarıyla, etkili hitabetleriyle kitleleri sürükleyip başarılarına imza atmışlardır.

Güzel söz söyleme ve insanları etkileme üzerinde yapılan çalışmalar M.Ö. 5. yy'a kadar uzanır. O dönemde Sicilya'daki Tiranlıların kovulmasından sonra halk kitleleri, ellerinden çıkmış olan tarlalarını geri almak için mahkemelere koşmuşlardı. Açılan davaların kazanılması için savunma tekniğinin kuvvetli olması gerekiyordu. Bölme bir gereksinim sonucu insanlar, sözün bildirişim yönünden çok, inandırma gücünü öne çıkarmayı ve bundan yararlanmayı başarmışlardır (Ergenç 1995:13). Antikçağ'da geniş anlamıyla, 'dili ikna edecek biçimde kullanma sanatı' olarak bilinen 'retorik'i Aristo üçe ayırmıştır (Dürüşken 1995);

1. Siyasal toplantılar için yapılan hazırlıklı konuşmalar,
2. Mahkeme önünde savunmalar,
3. Törenlerde yapılan konuşmalar.

Bu alanların dışında retorik konuşma eğitimi alındıktan sonra, edebiyatın tüm alanlarında (tarih, felsefe, şiir gibi) kullanılan söz sanatları dizgesidir.

Bizim kültürümüzde de güzel ve etkili konuşmaya büyük bir önem verildi. Hitabet, beyan, belagat kavramları sözlü anlatımın etkililiği ve sanatsallığı üzerinde oluşturuldu. İslam ülkelerinde retorik anlamında kullanılan belagat üç bölümde incelenmektedir. Bunlar;

- 1- Maani: cümle kuruluşları, cümlenin genel düzeni yapısı,
- 2- Bedi: söz sanatları olan mecaz, istiare, mübalağa vb. şekillerde anlatım biçimleri,
- 3- Beyan: konunun açık ve etkileyici bir dille karşıdaki insanı etkileme ve inandırma.

Belagat, bir düşünce ve duygunun yerinde ve zamanında manası en açık şekilde ve akıcı bir dille ifade edilmesidir. Belagat kitaplarında sözün fasih olmak kaydıyla muktazâ-yı hâl ve makam denilen (a) söylenenin, (b) söze muhatap olanın ve (c) dile getirilen düşünce ve hissin durumuna uygun olarak söylenmesi olarak tarif edilir. Belagat ile iki şey nitelenir; kelâm/söz ve ve bu sözü dile getiren yani konuşan (Saraç 2000:25).

Saraç (2000)'a göre belagatın retorik yerinde kullanılması yanlıştır. Çünkü belagat ile retorik bünyeleri farklı iki medeniyetin farklılıkları ile doğrudan ilgilidir. Her ikisinin doğuşları ve gelişim süreçleri farklıdır. Retorik hitabet sanatının temel prensiplerini konu almış olup toplumsal statüyü muhafaza etmek, hakkını savunmak, rakipleri ezmek gibi pratik amaçlara yönelik ilkeler bütünüdür. Kendisinin şekillenmesini sağlayan bu pratik amaçlardır ve bu amaçlar asırlar boyu etkinliğini devam ettirmiştir. Günümüzde de insanları etkileme yönü ağır basan bir anlayışla sinema, reklamcılık, politika sahalarında görülmektedir. Belagatın bir ilim olarak doğuşu ve gelişiminde yazılı metin belirleyici olmuştur. Bu açıdan *retoriğin* bizdeki karşılığı olarak *hitabetin* kullanılması daha doğrudur.

1. Konuşma Eğitimi

Günümüzde her toplum bireyi için önemi kavranmış olan "iletişim"i güçlendirmek amacıyla çeşitli çabalara, bilgiye ve eğitime gereksinim duyulmaktadır. Özellikle iletişim becerilerinin geliştirilmesi açısından konuşma ve konuşmanın etkileyici gücü yoluyla elde edilen başarı, bireylerin yaşam niteliğiyle doğru orantılı sayılmaktadır. Bu nitelik gerek iş, gerekse özel yaşam boyutunda bireylerin güçlü iletişim kurmaları yoluyla değer kazanacaktır. Değişik amaçlara yönelik yapılan konuşmalar,

sunuşlar, toplantılar için geçerli olan ölçütlerin başında etkili konuşma, doğru, anlaşılır ve açık anlatım gelmektedir.

Bireysel ve toplumsal hayatta önemli bir yer tutan konuşma; okul, iş ve toplum hayatında başarı ya da başarısızlığı belirleyen etmenlerden de biridir. Kutadgu Bilig’te “*İnsanda dilince değişir kader / Ya yurda baş olur, ya başı gider.*” Sözleriyle anlatılmak istenen düşünce de aynı inancı yansıtır. Konuşma çağlar boyunca insanın insanla ilişkilerini düzenlemede, kişilerin birbirini etkilemede önemli bir yere sahip olmuştur (Sever 1997:20) ve bu önem günümüzde kitle iletişim araçlarının da yaygınlaşması ile daha da artmaktadır. Bireyin diğer insanlarla dil yoluyla kurduğu iletişimin bir boyutunu oluşturan konuşma bir duygu, düşünce alışveriştir. Bu anlamıyla bireyler arasındaki yaşantıların paylaşılması sürecidir. Çağımızda da demokratik yaşamı oluşturmada bir etken olduğu gibi, demokratik bir toplumda vazgeçilmeyecek en temel bireysel hak ve görevdir.

Toplumunu oluşturan bireylerin demokratik haklarını kullanabilmeleri için konuşmayı etkili ve güzel olarak kullanmaları gerekmektedir. Ülkemizin TBMM gibi demokratik ortamlarında vatandaşların duygu, düşünce ve isteklerini sözlü olarak ifade edebilmeleri çok önemlidir. İlköğretim Türkçe eğitiminin temel amaçlarından birisi de işte bu demokratik hak ve özgürlüklerini kullanabilecek bireyler yetiştirmektir.

Konuşma, insanlar arasındaki iletişimi sağlayan en yaygın ve en önemli araçtır. İnsanlar arasında iletişim çoğunlukla konuşma yoluyla sağlanır. Araştırmalar, günümüzün %50 ile %80’lik bölümünün iletişim kurarak geçtiğini; iletişim kurma zamanımızın ortalama %45’ini dinleyerek %30’unu konuşarak, %16’sını okuyarak %9’unu ise yazarak geçirdiğimizi ortaya koymaktadır (Nalıncı 2000:130). Konuşma olmadan dinlemenin olmayacağı göz önünde bulundurulsa insan için konuşmanın ne kadar önemli olduğu çarpıcı olarak ortaya çıkar; %75.

Sözlü iletişimdeki başarı düzeyinin etkin dinleme ve konuşmaya bağlı olmasına karşılık az gelişmiş konuşma ve dinleme yeteneklerimiz iletişimi olumsuz yönde etkilemektedir. İnsanların büyük bir çoğunluğu düşünmeden ağızdan ne çıktığının farkında varmadan konuşmaktadır ve karşısındakinin ne dediğine dikkat etmeden dinlemektedir.

İletişim söylenen kelimelerin yanı sıra sesin yüksekliği, tonu ve vurgulaması, konuşmanın hızı, nefes alıp verme biçimi, duraklama, yüz ifadesi, göz hareketleri ve duruş biçimi, kişiler arasındaki mesafe, jest ve mimikler, giyim tarzı gibi unsurları da içermektedir. Sözlü iletişimin bu yapısını beynin yapısı ve işleyişinden ayrı tutmak olanaksızdır. Beynin

sağ ve sol yarım kürelerinin hareketliliğinden kaynaklanan konuşma bireylerin beyin fonksiyonlarına bağlıdır.

Bütün bunlar konuşmanın fiziksel ve zihinsel unsurlarını kapsayarak konuşmanın karmaşık yapısını oluşturmaktadır. Konuşma eğitiminin insan hayatındaki önemli rolü olduğunu gözden uzak tutmadan, etkili ve güzel bir konuşma eğitimi zihinsel ve fiziksel boyutları dikkate alınarak ve bu temel üzerinde yapılmalıdır.

İyi konuşan bir birey kendini tam ve doğru olarak ifade edebilir. “Eğitim kurumlarında verilen konuşma derslerinin amacı, öğrencilerin düşünce ve duygularını dil kurallarına uygun, doğru ve etkili biçimde anlatma yeteneği kazandırmaktır” (Aktaş-Gündüz; 2001).

Konuşma eğitim ve öğretim faaliyetlerinin de temelinde yer alır. Öğretmen-öğrenci arasındaki bilgi alışverişi, açıklama, anlatma, değerlendirme en çok konuşma aracılığıyla yapılır.

Konuşma yetisi doğuştan getirilir fakat doğru ve etkili konuşma eğitim ile elde edilen bir beceridir. Etkili ve güzel konuşma eğitiminin geliştirilmesi bireylerin toplum halinde yaşamalarında çok büyük bir öneme sahiptir. Bu sebepten dolayı konuşma becerisinin geliştirilmesinde Türkçe öğretmenlerine büyük sorumluluk düşmektedir.

Konuşma becerisinin geliştirilmesi, tıpkı yazma becerisinde olduğu gibi belli bir takım kuralları ezberlemeye dayalı bir çalışma ile sağlanamaz; bol bol uygulama yapmak, iyi konuşan konuşmacıları dinleyerek onları model almak gibi yaparak öğrenme modelleri bu becerinin geliştirilmesinde en uygun çalışmalardır.

Konuşmada konu ve konunun nasıl anlatıldığı kadar konuşanın ses tonu, diksiyonu, vurgulama ve telaffuzu da çok önemli hususlardır. Konuşmada anlamı vurgulama konusunda yardımcı bir özellikte vücut dilini doğru ve güzel kullanabilmektir. Vücudumuz duyguları ifadede ve konuşmayı etkili kılmada en önemli yardımcımızdır. Ancak onu nasıl kullanacağımızı bilmemiz gerekir.

2. Öğrencilere Kazandırılacak Davranışlar

Dil sanatları olarak adlandırılan anlama (okuma-dinleme) ve anlatma (konuşma-yazma) becerileri bir bütündür. Birini diğerinden ayırmak mümkün değildir. Bu gerçekten hareket ederek Türkçe Ders Programı’nda da “Anlatım Çalışmaları” başlığı altında bu noktaya vurgu yapılmaktadır ; “Sözlü ve yazılı anlatım için de ders saatleri ayrı olmamalıdır. Yani metin üzerinde yapılan anlama etkinliğinden, normal bir hava içinde anlatım etkinliğine geçilmeli sözlü ya da yazılı anlatıma girilmelidir.” Dört dil becerisi bir Türkçe ders etkinliği içinde gereken yerlerde

geçişler sağlanarak yapılmalıdır. Bu noktada bazı noksanlıkların olduğunu gören Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı okullara gönderdiği bir yazıda bu konuya dikkat çekmiş, gereken hassasiyetin gösterilmesini istemiştir:

“Türkçe dersinde öğrenciye anlama (dinleme-okuma), anlatma (konuşma-yazma) ve dil bilgisi alanlarıyla ilgili davranışların kazandırılması amaçlanır. Bu etkinliklerin girişikliği nedeniyle, öğretmenin, yeri geldikçe bir etkinlikten ötekine ustaca geçiş yapması gerektiği Türkçe Programı ’nda yer almaktadır.

Öğretmenin konuşması/okuması, öğrenciler için dinleme/anlama etkinliği; bir öğrencinin okuması /konuşması, o öğrenci için anlama/anlatma, ötekiler için ise dinleme/anlama etkinliğidir. Bu gerçekten yola çıkıldığında anlama (dinleme-okuma), anlatma (konuşma-yazma) etkinlikleri birbirinden ayrı düşünülemez.”
(<http://ttkb.meb.gov.tr/duyurular.htm>)

Bu genelge ile birlikte TTKB aynı zamanda öğrencilerin konuşma becerisinin geliştirilmesi yönünde, öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini desteklemek amacıyla bireysel ve toplu etkinliklerde (şir dinletileri, görsel izlenceler, tartışmalar, konferanslar, sempozyumlar, münazaralar vb.) görev almaları sağlanmasını istemektedir.

Göğüş (1978:177) konuşma etkinlikleri için ayrı bir ders saatinin ayrılmasının gerektiğini savunmaktadır. Ona göre; başka konular işlenirken konuşma becerisi kazandırmaya ancak bir iki düzeltme ve geçici öğüt ile değinilebilir; daha geniş, öğretmen ve öğrenciyi asıl konudan uzaklaştırır. Böyle giderayak söylenen sözlerse konuşma eğitimi verilemez. Bizce Göğüş bu konuda tamamen haksız değildir. Bilindiği gibi Türkçe öğretmenleri derslerde konuşma eğitimi amaçlarına yönelik davranışların kazandırılmasında yeteri kadar özeni göstermemektedir. Bunun en büyük kanıtı biraz önce bahsettiğimiz Talim Terbiye Kurulu’nun okullara gönderdiği genelgedir.

Konuşma eğitiminin diğer dil becerilerinden ayrılamayacağı gerçeği de göz önüne alınırsa konuşma eğitimine ayrı ders saati verilmese de konuşma eğitimine gereken hassasiyet gösterilmelidir. Bunun için de en büyük sorumluluk Türkçe öğretmenlerine düşmektedir. Ustalıkla etkinlikler arasında geçişleri yapabilmeli, seviyeye göre konuşma eğitimi amaçlarına yönelik çalışmalarına yeri geldiğinde yer verebilmelidir.

Öğrencilere sözlü anlatım bakımından ilköğretimin ikinci kademesinin yani 8. sınıfın sonuna kadar kazandırılması hedeflenen davranışlar (bilgi, beceri ve alışkanlıklar) Türkçe Öğretim Programı’nda (MEB 1995) şu şekilde belirtilmektedir:

- 1- Doğru ve düzgün konuşabilmek;
- 2- Türkçe derslerindeki her türlü etkinliklere katılmak, varılan sonuçları anlatabilmek, açıklayabilmek;
- 3- Herhangi bir konu üzerinde tekrarlara düşmeden, ortalama 10 dakikalık bir konuşma yapabilmek;
- 4- Konuşmalarını uygun bir plâna göre geliştirebilmek;
- 5- Bilinen bir kimseyi , örnek bir kişiyi tanıtabilmek, fiziksel ve karakter portrelerini çizebilmek, bir ağacı, bir hayvanı, bir yapı vb. ni tanıtabilmek;
- 6- Gördüğü, yaşadığı olaylar üzerinde duygu ve düşüncelerini anlatmak;
- 7- Okunan bir kitap, dinlenen bir müzik parçası, gezilen bir sergi, izlenen bir film, bir oyun bir maç vb. üzerinde açıklamalarda, eleştirilerde bulunabilmek; ve yargıya varabilmek;
- 8- Gereğine uygun olarak (konunun dışına çıkmadan, karşındakilerin düşüncelerine saygı göstererek söz hakkı tanyarak) herhangi bir tartışmaya katılabilmek;
- 9- Bir topluluk karşısında açış, teşekkür, özür dileme, kapanış konuşması yapabilmek;
- 10- Bir işin yapılması için öneride bulunabilmek;
- 11- Bir topluluğu yönetebilmek;
- 12- Atasözü, özdeyiş, deyim, kelime, kelime grupları ve benzetmeleri açıklayabilmek;
- 13- Türlü konularda topladığı bilgileri, bir kitap okurken aldığı notları sıralayıp düzenleyebilmek (Bunlara bakarak ya da bakmayarak, onu okumadan) bir topluluğa karşı konuşabilmek;
- 14- İleriki öğrenimi ya da hayatıyla ilgili tasar ve düşüncelerini anlatabilmek;
- 15- Yurt ve dünya sorunlarıyla ilgili tasar ve düşüncelerini anlatabilmek;
- 16- Şiir seçme alışkanlığı edinebilmek, şiiri canlandırmak için söz korosuna katılmak;

17- Oyunlaştırarak canlandırma çalışmalarında konuşma biçimine sokulmuş bir yazıyı, abartmadan rol yapmaya sapmadan sesleri doğru çıkarıp vurgularına özen göstererek oynayabilmek;

18- Yeteneği varsa, güzel konuşmak gibi sözlü sanat etkinliklerinde bu yeteneğini geliştirebilmek.

Sınıflara göre konuşma eğitiminin hedeflediği bu davranışları kazandırmak için dikkat edilmesi gereken noktalar ve konuşma eğitiminin temel kavramlarının da çok iyi bilinmesi gerekir.

3. Konuşma Eğitiminin Temel Kavramları

Her beceri gibi konuşma becerisi de eğitimle gelişir. Konuşma eğitiminden kasıt, insanın duygu ve düşünce ve isteklerini anlatır hale gelmesidir. Çocuklar belli konuşma alışkanlıkları edinerek okula gelirler. Ailenin gelenek görenek ve alışkanlıkları sınırı içinde gelişen bir konuşma eğitiminden geçirilirler (Sever 1997:20). İlköğretim okulunun başından itibaren de çocuğun konuşma becerisindeki eksiklikler ve yanlışlıklarının düzeltilmesi ve konuşmasının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Çocukların çevre ve aile ortamında karşılaştıkları ortam konuşma becerilerinin yetersizliğine sebep olmaktadır. Öğrenciler özgür okuma yoluyla beslenmedikleri, aile, çevre, okul ortamlarında güzel konuşma örnekleri duymadıkları ve üstelik okulda bol konuşulma olanağına kavuşturulmadıkları için diğer dil becerilerinde olduğu gibi sözlü anlatım yönünden de geri kalırlar (Burdurlu ve Kantarcı 1971:102);

- Öğrenci, evde gereği gibi güdümlü olarak, eğitime uygun konuşulmaz,
- Ailesi içinde çok olumlu konuşmalar dinleyemez,
- Yakın çevresinde, konuşmaları gelişmiş arkadaşlarla, kişilerle karşılaşamaz,
- Yaşına göre film ve tiyatro oyunu seyredemez,
- Yaşına göre bol kitap okuyamaz,
- Okulda sınıfların kalabalık olması nedeniyle bol bol konuşma fırsatı bulamaz.

Bu durumlar karşısında öğrencinin konuşması doğal olarak gelişemez. Bu tür eksiklikler ya da yanlışlıklarla öğretmenin karşına gelen öğrencilerin konuşma becerileri açısından eğitilmesinde göz önünde bu-

lundurulması gereken temel kavramlar vardır. Yazımızın bu bölümünde konuşma eğitiminin temel kavramları üzerinde duracağız.

Düşüncelerin, duyguların, izlenimlerin düzgün etkili bir biçimde anlatılabilmesi için çaba harcamak gerekir. Her hangi bir konuyu, bir olayı, bir işi düşünüp zihinde planlaştırarak düzgün cümleler ile anlatmaya çalışmak gerekir. Çünkü beceriler alışkanlık haline getirilirse başarılı olur.

Dil eğitimi ve öğretimi bilginin beyne yüklenmesinden öte kişinin öğrendiği her yeniliği hayatının bir parçasında uygulamasını amaçlamaktadır. Dil öğretiminin dolayısı ile onun bir parçası olan konuşma eğitiminin toplumun hedef ihtiyaçlarına göre belirlenmesinde izlenecek yol tek bir bireyin belirli bir düzeye getirilmesinden geçer. Bu düzeyler de Türkçe Dersi Programı'nda, yukarıda verdiğimiz hedef davranışlar olarak sıralanmıştır.

Bireye verilecek dil becerileri eğitiminde ulaşılabilecek düzey bilim adamlarının üzerinde anlaşıtı dört temel noktaya dayanmaktadır (Yalçın 1997):

1- Algılamaya (Cognitive) yönelik olmak; bireyin kendi dışındaki bilgileri eksiksiz algılama ve anlamasına yarayacak dil becerileri öğretmek

2- İletişime (Communicative) yönelik olmak; bireyin başka insanlarla iletişim teknolojisini eksiksiz kullanarak duygu ve dileklerini anlatmasını, başka insanlarla sağlıklı ilişki kurmasını sağlayacak düzeyde dil öğretimi yapmak. Örnek: telefonla konuşma, belge geçer mesajı çekebilme, internette yararlanabilme.

3- Geçerliliğe (Fonctional) yönelik olmak; bireyin edindiği dil becerilerini davranışlarına yansıtabilmesini sağlayacak bir dil öğretimi vermek.

4- Planlama becerisine yönelik olmak; dil öğretiminin dördüncü önemli kavramı da planlama becerisinin kişiye kazandırılması ile dil öğretimi arasında bir ilginin kurulmasıdır. Dil eğitimi ile ilgili bilim adamlarınca ortak değerler olarak kabul edilen bu hedeflerden yararlanarak konuşma eğitiminin temel kavramlarını ve konuşma eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde belirtebiliriz (Yalçın 2002, Kılıç 2000):

1. Konuşma da diğer dil sanatları gibi eğitim yoluyla geliştirilebilir. Eğer eğitim ciddi ve sağlıklı değilse ileri yaşlarda konuşma yeteneğinin gelişmesi de güçleşmektedir. Yine konuşma eğitimi sadece bir öğretim

şeklinde değil, yeri geldikçe oyun, uygulama ve eğitim şeklinde verilmelidir.

2. Konuşma eğitiminin asıl amacı kişinin duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla konuşma ile sosyalleşme arasındaki doğrudan ilgi gözardı edilmemelidir.

3. Modern toplum yaşantısının gerektirdiği bütün konuşma tür ve şekilleri insanlara kazandırılmalıdır.

4. Çocuk dört yaşından itibaren aldığı konuşma eğitimi sonunda karşılaştığı değişik kitleler karşısında nasıl konuşacağı konusunda eğitilmelidir. Yani konuşma eğitimi tek ve standart değildir. Sosyal sınıflara ve yaş gruplarına göre değişir. Bu hususlara dikkat edilmeden verilecek genel bir eğitim formasyonu fertlerin normal konuşma alışkanlığı kazanmalarını sağlamanın dışında başka bir şey kazandırmayacaktır. Tekamül etmiş, gelişmiş bir dil zevkinin ve konuşma alışkanlığının kazanılmasında ferdi yeteneklerin ve sahip olunan kültürel yapının göz önünde bulundurulmasının büyük önemi vardır.

5. Konuşma eğitiminde ulaşılabilecek son hedef kişinin 15 yaşında ülkesinin parlamentosundaki konuşma tekniklerini takip edecek, onları yorumlayabilecek ve duygularını bu düzeyde anlatabilecek hâle getirilmesidir. Kendi parlamentosunda konuşulanları anlayıp, yorumlayabilen ve gerektiği zaman fikir yürütebilen bireyler konuşma eğitiminde istenilen seviyeye ulaşmış demektir.

6. Konuşma eğitiminde yıkıcı değil yapıcı olunması gerektiği mutlaka öğretilmelidir. İlgi çekebilmek için bayağı ve sıradan şeyleri anlatmak gibi bir kolaycılığın içine kesinlikle girilmemelidir.

7. Konuşma eğitimi sırasında konuşmaya mutlaka çok iyi hazırlanmanın gerektiği öğretilmelidir. Konuşmanın temel unsurları ile yan unsurları belirlenmeden, nerede ne kadar bahsedileceği tespit olunmadan yapılacak konuşmanın başarısız olacağı anlatılmalıdır. Bu eğitim sırasında konuşmacıya, hitap edilecek topluluğun eğitim seviyesini, özel ilgilerini vs. dikkate almalarının gerekliliği de öğretilmelidir.

4. Konuşma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler

Konuşma eğitimi hayatın her alanını kuşatan bir beceri olduğu için hem Türkçe dersi hem diğer dersler hem de kişinin hayatı boyunca gereklidir. Bu sebepten dolayı konuşma eğitimine önem verilmeli, geliştirilmesi için değişik uygulamalar yapılmalıdır. Bu hususta Türkçe öğretmenine büyük görev düşmektedir. Türkçe derslerinin işlenişinde öğretmenlerin her zaman hatırlamalarında yarar görülen ilkeler vardır. Bunlar (Kavcar, Sever ve Oğuzkan 1999):

1. Dil doğal bir ortam içinde öğretilmelidir.
2. Öğretimde çocuğun kendi dilinden hareket edilmelidir.
3. Değişik dil çalışmaları arasında sıkı bir ilişki kurulmalıdır.
4. Çeşitli ders araç ve gereçlerinden faydandırılmalıdır.
5. Türkçe öğretimi, bütün derslerle ilişki halinde olmalıdır.

Bu ilkeleri dikkate alarak Türkçe öğretmeni konuşma eğitimine yönelik çalışmalara gereken değeri vermelidir, çünkü etkili ve güzel konuşmanın insan hayatında tartışmasız bir öneme sahiptir. Aşağıda sınıf ortamında konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler madde halinde verilmiştir.

► Öğrencilere konuşma esnasında uymaları gereken kurallar olduğu sürekli hissettirilmelidir. Konuşmak için öğrencilere ve öğretmene yönelen öğrenci, arkadaşlarına (gerekliyorsa) kendini tanıtmalı, amacından sapmadan, giriş, gelişme ve sonuç planlarını göz önünde tutarak, bilgilerini, gördüklerini, düşüncelerini açık ve sade bir şekilde anlatabilmelidir. Bu alışkanlıkları öğrencilere kazandırmanın en iyi yolu öğretmenin yapacağı **örnek konuşmalar**dır. Şüphesiz sınıfta iyi konuşan öğrenciler de arkadaşlarına örnek olabilirler. Öğretmen bu örneklik görevini, iyi konuşan çocukları şımartmadan ve öbürlerini kızdırmadan yaptırmalıdır. Bu amaçla bir olayı yahut gözlemi, bir konudaki düşüncelerini, önce bu öğrencilere anlattırabilir.

Türkçenin doğru ve güzel konuşulduğu çevrelerde, ilk günden başlayarak –kelimelerin telaffuzu, kullanım amaçları cümle içinde daha iyi anlaşıldığından- sık sık örnek cümlelerle çalışmalar yapılmalıdır.

► Öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmenin bir yolu da onlara seviyelerine uygun **sorular sormaktır**. Öğrenciler gerek okuma metni ile gerekse, dil bilgisi veya diğer konularla ilgili sorular sorarak yakından takip edilmeli, hataları anında düzeltilmelidir. Öğrencilerin bu sorulara “evet, öyle, hayır” gibi bir kelimecik cevap vermeleri yerine tam cümle ile cevap vermeleri sağlanmalıdır. Kısa cevapların yanlış kabul edilebileceği söylenebilir. Soru ile önceden kazanılan bilgiler adeta su yüzeyine çıkar. (Alperen 1994). Dil becerilerinin bir bütün olduğunu göz önüne alındığında, her beceride söz konusu olan soru-cevap çalışması konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak kullanılmasına da yardımcı olur. Önemli olan burada öğretmenin tutum ve davranışının bu anlamda geniş bakış açısına sahip olmasıdır.

İşlenen metin veya hikayedeki olayların nedenlerini bulma çalışmaları konuşmanın özellikle zihinsel boyutuna yöneliktir. Bu nedenler

yazılı materyaller için geçerli olduğu gibi görüntülü materyaller için de geçerlidir. Öğrencilere değişik sorular sorularak metindeki olayın nedenleri soruşturulabilir. Neden?, Neden? Bir başka neden? Yine neden? Şeklindeki sürekli sorgulamalar büyük yararlar sağlayabilir. Hatta nedenler de ayrıca sorgulanmalıdır. (Rıza 199:118-119).

► Anlatma çalışmaları yaparak konuşma becerileri geliştirilebilir. Anlatmaya her insanda hazır olan **anı**dan başlamak çok yararlıdır. Anı hazır bir konudur. 6.7.8. sınıf çocuğunun her günü anılarla doludur. Bu anılardan birini, en özgün olanını anlattırmak başarılı bir kompozisyon çalışması yapmak demektir (Burdurlu ve Kantarcı 1971). Öğrenci kendine göre özgürce seçeceği bir konuyu, bir anısını sınıfta arkadaşlarına anlatacaktır. Bu çalışma için öğretmen ilk önce örnek olarak birkaç anısını sınıfta anlatmalıdır. Anı anlatmak öğrencilerin yaşadıkları, hissettikleri doğrudan merkezi o olan yaşantıların anlatımı olduğu için, öğrenciler açısından yapılabilecek en kolay ve faydalı konuşma eğitimidir.

► Konuşma eğitimi için bir diğer anlatma çalışması da **gezi anlatımı**dır. Öğrencinin gezi ve gözlem yoluyla elde ettiği bilgi, izlenim, edindiği fikir, hissettiği duygu anlatılır. Bu çalışma da tıpkı anı anlatımında olduğu gibi öğrencinin doğrudan kendi gözlemlerine dayandığı için konuşma eğitimi açısından önemlidir. Öğrenci yaptığı bir geziyi, özellikle gözeleri arasından seçeceği bir gezisini sınıfta arkadaşlarına anlatabilir.

► Yine anlatma çalışmaları arasında yapılabilecek diğer bir etkinlik de bir **masal, öykü anlatımı**dır. Bu anlatımda öğrenci anlatacağı masal ya da hikayeyi kendisi seçmeli, daha sonra sınıfta arkadaşlarına anlatmalıdır. Bu çalışma önceden ödev olarak verilebilir sonraki derste anlatması istenebilir. Bu tür etkinliklerde öğretmenin dikkat etmesi gereken husus, öğrencilerin anlatımı sırasında yapmış oldukları küçük anlatım hatalarını öğrencinin anlatımını kesip düzeltmemesidir. Eğer bu sınıra öğretmen keskin eleştiriler yaparsa hem anlatan öğrenci hem de diğer öğrenciler sonraki anlatımlarını rahat yapamazlar. Önemli hataların düzeltilmesi öğrencinin anlatımını bitirmesinden sonra yapılması faydalıdır.

► Günlük gazete veya değişik dergilerden **okunan bir yazının sınıfta anlatılması** da konuşma eğitimi etkinlikleri olarak yapılabilir. Öğrenci hem okumaya yönlendirilir hem de okuduklarını anlatma fırsatı verilerek bu konuda cesaretlendirilir. Öğrenci eleştirel okuma yönünde de geliştirilir.

Bu çalışma gruplara ayrılacak öğrenciler tarafından da yapılabilir. Örneğin geniş bir konu bölümlere ayrılarak öğrencilere verilebilir. Bir öğrenci Namık Kemal'in hayatını, bir öğrenci edebi kişiliğini, bir öğren-

ci Vatan oyununun niteliğini, diğer bir öğrenci ise Namık Kemal'in anılarını anlatabilir (Burdurlu ve Kantarcı 1971). Hazırlıklı konuşma yapma alışkanlığının ve becerisinin geliştirilmesinde de bu tür çalışmalar etkilidir.

► Okunan bir *hikayenin, masalın veya romanın anlatılması* da etkili bir çalışmadır. Öğrencilere özetlemek teriminden bahsedilmeden okuduğundan ne anladığı anlatılmalıdır. Ancak çoğu zaman öğrenciler, hikaye, roman veya diğer edebî türleri anlamaya çalışmak yerine ezberlemeye çalışırlar. Bunun için öğretmen sık sık örnek anlatımda bulunmalıdır.

Bu etkinlik sınıfta işlenen bir metnin öğretmen tarafından sesli okunmasından sonra öğrencilerin dinlediklerinden edindikleri bilgiler çerçevesinde metnin anlatımını yapabilirler. Bu çalışma dinle-konuşma eğitimindeki önemi akıldan çıkarılmamalıdır. Bu çalışma aktif dinleme ve dinlediklerini kendi ifadeleri ile anlatmaları yolunda önemlidir.

► Metinlerde yer alan olayların sonuçlarını *tahmin etme* çalışmaları da konuşma eğitiminde kullanılabilecek etkinliklerdendir. Örneğin şöyle bir çalışma yapılabilir; metinde, hikayede, görüntüde gösterilen durumun sonuçlarının öğrenciler tarafından sıralanması istenebilir. Bu durumdan sonra da metindeki durumdan az sonra ya da gelecekte olabilecekler tahmin ettirilebilir. Sonuçlar resimlere, olaylara, düşüncelere ve nedenlere bakılarak tahmin edildiği gibi resimlerin, olayların, düşüncelerin ve nedenlerin şartları değiştirilebilir. Bu sonuçlar doğrultusunda öğrenciler yeni sonuçları tahmin edebilirler (Rıza 1999:121). Örneğin, “Ayşe trene binmemiş olsa idi neler olabilirdi?” gibi sorular sorularak öğrencilerin yeni duruma göre tahmin etmeleri istenebilir.

► Konuşmanın zihinsel süreçlerinin geliştirilmesine yönelik olarak öğrencilere *sınıflandırma, ilgilendirme, gruplandırma çalışmaları* yapılabilir. Bilginin beyinde depolanması eğer düzensiz olursa insanlar konuşurlarken bu bilgileri anında geri getirip konuşmasında kullanamazlar. Bu da anlatımda başarısızlığa yol açar. Sınıflandırma bu açıdan çok önemlidir. Belleğin çalışma sistemini göz önünde bulundurarak değişik çalışmalar yapılabilir.

Sınıflandırma belli şeyleri, belli ölçütlere göre belli gruplara bölmektir. Başka bir deyişle bir takım eşyaları, kavramları bazı özellik ve niteliklerine göre gruplandırma, ilgilendirme sürecidir. Türkçe derslerinde işlenen metinlerde bulunan kelime, cümle, nesne, bitki, hayvan, olgu, olay ve düşüncelerin öğrencilere sınıflandırılması konuşmanın zihinsel boyutlarının işleyişi ve gelişimi açısından önemlidir (Rıza 1999). Örneğin

okunan metinde ilkbahar ile ilgili kelime ya da kelime gruplarının buldurulup, sözlü olarak ifade edilmesi istenebilir.

► **Hayal kurma** ve bu hayalleri sınıfta anlatma çalışmaları da konuşma eğitiminde yapılacak etkinliklerdendir. Bu çalışma da beynin zihinsel sürecini hedef almaktadır. Beynin yapısı itibari ile hayallerden sorumlu kısım sağ yarı küredir. Yaratıcılık kabiliyeti de sağ yarı küredir. Sol yarı kürede ise mantıksal işlemlerden sorumlu merkezler vardır. Bu açıdan baktığımız da biz özgün fikir ve hayallerimizi sağ yarı küre ile geliştirmekte, daha sonra bunlara sol yarı küremiz ile şekil vermekteyiz. Çoğu hayallerin saçma olarak nitelenmesi de sol yarı kürenin mantık süzgecine göredir. Bu açıdan baktığımızda öğrencilerin hayallerini engelleyici düzeltmeler konuşmalarını da olumsuz yönde etkilemektedir.

Öğretmenler çocuklara hikaye, düşünce, tasarım ve buluşların nasıl gerçekleştiğiyle hayalin karışımı olduğuna ve bu karışımdan doğduğuna dair örnekler vermelidir. Öğrencileri hayal kurmaya teşvik etmeli ve kurduğu bu hayalleri sınıfta arkadaşları ile paylaşmaya ortam hazırlamalıdır (Rıza 1999). Örneğin şöyle bir çalışma yapılabilir; öğretmen öğrencilerin gözlemlerini yummalarını ve onlardan beş dakika uyumalarını, rüya görmelerini daha sonra da bu rüyalarını sınıfta anlatmalarını isteyebilir.

► Sınıfta öğrencilerin düzeyleri ve bilgi birikimleri göz önünde bulundurularak **tartışma** çalışmaları yapmak da konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler içinde önemli bir yere sahiptir.

Bu yolla tartışma usulleri ile ilgili alışkanlıklar kazandırılmaya çalışılır. Öğrencilere nezaketle konuşma ve dinleme, uygun olan görüşü benimseme, inandırıcı örnekler verme yolları öğretilir (Öz 2001:230).

Bir konunun tüm yönleriyle aydınlatılması için yapılan karşılıklı konuşma olan tartışma Türkçe derslerinde konuşma becerilerinin geliştirilmesinde kullanılabilir. Örneğin; Ömer Seyfettin'in Kaşığı öyküsü okunduktan sonra, hikayede anlatılan iki kardeşin birbirlerine karşı davranışları, bir tartışma konusu olabilir. Öğrenciler kendilerine göre düşüncelerini dile getirirler (Burdurlu ve Kantarcı 1971:109-110). Ayı şekilde bir metin işlendikten sonra onun anafikrini bulmak amacı ile bu tür çalışmalar yapılabilir.

► **Söz korusu** çalışmaları da her sınıfta uygulanabilecek konuşma eğitimi etkinliklerindedir. Söz korusu bir şiirin ya da herhangi bir metnin çok kişi tarafından birlikte okunması demektir. Bu çalışmanın öğrencilere faydaları şunlardır (Burdurlu ve Kantarcı 1971):

- 1- Metinleri seslendirme güçlerini artırır.

- 2- Birlikte okuma alışkanlığını sağlar.
- 3- Zevk düzeylerini yükseltir.
- 4- Önemli yanlışları ortadan kaldırır.

Türkçe öğretmeni bu tür etkinliği sınıf içinde yaparak öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapabilir. Bu çalışmaya örnek vermek gerekirse; bir şirin kıtaları kız ve erkek öğrenciler tarafından seslendirilebilir. Söz korusu çalışması öğrencilerin ilgisini çeker ve derse ayrı bir hava katar.

► İlköğretim okullarında derslerin canlı hale getirilmesinde önemli bir yeri olan **dramatizasyon**, sözlü anlatımın geliştirilmesine de hizmet eder. Bu çeşit çalışmalar bütün sınıflarda yapılabilir. Dramatizasyon uzun bir hazırlığa ihtiyaç göstermeden yapılan, dersleri daha güzel ve daha iyi anlaşılır hale koyan bir çalışmadır. Bunun için de bu teknikten öğretmen yeterince yararlanmalıdır (Öz 2001:232). Bu çalışmalar;

- 1- Hayattan seçilecek sahnelerin,
- 2- Metinlerde anlatılanların
- 3- İzlenen bir TV programında ya tiyatrodaki beğenilen sahnelerin canlandırılması ile olabilir.

Dramatizasyon çalışmalarının uygulama alanı görüldüğü gibi çok geniştir. En basitinden öğrencilere telefonla konuşma çalışması yaptırılabilir. Bu etkinlikler günlük konuşmadan, sanatsal konuşmaya kadar sınıfin ve öğrencinin düzeyine göre uygulanabilir.

► **Karagöz ve kukla oynatma** ile de öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu etkinlik de dersin canlı hale gelmesini sağlar. Metinde işlenen Karagöz metni hazırlanan materyal ile birlikte öğrencilere oynattırılabilir. Aynı şekilde bu etkinlik metinden bağımsız öğrencilerin kendilerinin oluşturacağı bir metinle de yaptırılabilir.

► **Resim, grafik veya karikatürler üzerine konuşma** etkinlikleri de konuşma eğitiminde kullanılabilir. Sınıf seviyesine uygun bu tür görsel materyaller sınıfa getirilerek öğrencilerin onlar üzerine konuşmaları istenebilir. Resmin anlatılmasında hem öğrencilerin gözlem güçleri, hem

dikkatleri hem de anlatımları geliştirilmeye çalışılır. Ders kitaplarındaki resimlerin konu ile alakalı olması bu açıdan önemlidir. Öğrenciler metni okumadan önce resme bakıp konu hakkında fikir edinebilmelidir. Böyle olduğu zaman öğretmen resimden hareketle metnin konusunu öğrencinin tahmin etmesini ve ifade etmesini isteyebilir.

Resimlerin konuşma eğitiminde kullanılmasına bir diğer örnek; Atatürk ile ilgili bir şiir ya da bir okuma parçası işlenmesinden önce sınıfa değişik Atatürk portresi getirilerek, resimler hakkında öğrencilerin konuşması istenebilir.

Resimler hakkında konuşurma öğrencilerin gözlem gücünü geliştirir, kelime hazinesini zenginleştirir, her öğrencinin farklı bir bakış açısı olacağından diğer öğrencilerin bakış açılarının genişlemesini sağlar.

► Bir kişiyi sözlü olarak anlatma yani *tasvir ve tahlil* de konuşma eğitiminde kullanılabilir. Öğretmen ilk önce örnek anlatım çalışması yapmalı daha sonra öğrencilerin birisini (arkadaş, sanatçı, aile fertleri, öğretmenler, tarihi kişiler, sporcu vb) anlatmasını isteyebilir. Bu çalışmada resimler de kullanılabilir.

Anlatımda önce fiziksel daha sonra karakter özelliklerinin anlatılmasına öğrencilerin dikkati çekilir. Bu tür çalışmalar da öğrencilerin kırıncı, alaycı bir üslup kullanmaktan kaçınmaları vurgulanmalıdır.

► *Beyin fırtınası* tekniğinin kullanılması da konuşma becerisinin özellikle de zihinsel boyutu açısından önemlidir. Bu teknik sadece Türkçe dersi için değil bütün derslerde kullanılmaktadır. Türkçe öğretmeni konuşma eğitimi için bu tekniği yaratıcı konuşma için kullanabilir.

Beyin fırtınası çok sayıda fikri, bir grup insandan kısa sürede elde etme tekniklerinden biridir. Aynı zamanda bir soruna çözüm getirmek ve çeşitli konularda fikir üretmek için kullanılır. Sayıları 5-12 kişi arasında değişen grupların doğal şekilde tartışmalarıdır (Ünalın 2001:122). Söylenen fikirlerin not tutulmasını üstlenecek bir lider seçilir. Sınıfların kalabalık olduğu düşünüldüğünde birden fazla beyin fırtınası grubu oluşturulur. Bu gruplar aynı anda çalışmalarını sürdürür.

Beyin fırtınasında öncelikle bir problem belirlenmelidir. Problemin mantıklı olup olmaması önemli değildir. Önemli olan öğrencilerin hayal dünyasına da hitap ederek çok sayıda fikrin ortaya çıkmasıdır. Beyin fırtınası için problemler olumlu veya olumsuz yönde seçilebilir. Yer yüzünde ağaç, yağmur, dağlar, nehirler, yer çekimi olmasa idi nelerin olabileceği gibi problemler de ele alınabilir. Masa üzerindeki kalemin bir

nehre dönüşmesi, öğrencilerin kanatlanıp uçması, bir nesnenin ağacın konuşması, insanların sonsuza değin yaşaması gibi konular da beyin fırtınasında üzerinde fikir yürütülecek problem olabilir (Rıza 1999:261-262). Önemli olan fikirlerin ya da konuların mantıklı/mantıksız oluşu değil üretilen fikirlerin fazla oluşudur.

► Öğrencilere, *seslerini doğru ve etkin kullanma* etkinlikleri çerçevesinde değişik çalışmalar yaptırılabilir. Güzel ve etkili konuşmada sesi değişik tonlama, vurgu, ritm gibi sesin fiziksel unsurları ile ilgili hususiyetlerine dikkat etmek çok önemlidir. Düşünceler ton değişiklikleri, hız değişiklikleri ile anlatılır; bu değişiklikler rastgele ve mekanik olmayıp düşüncelerin oluşum sürecinden kaynaklanan ve iletişim eylemini dinleyicinin özelliklerine, niteliklerine uydurma gereğini belirleyen değişikliklerdir (Taşer 2000).

Bu tür değişikliklerin öğrencilere belirtilmeli ve değişik örnekler verilmelidir. Öğrencilerin seslerini etkin kullanmaları için şöyle çalışmalar yapılabilir (Demirel 1999:49): “Buraya gelin misin?” cümlesi aşağıdaki karakterlere göre farklı biçimlerde söyletme denemeleri yaptırılır;

- Sert bir müdür,
- Sevinç içinde genç biri,
- Paniğe kapılmış korku içinde biri.

Burada öğrencilerin seslendirme biçimlerinin cümlenin anlamına kattığı duygusal değerın önemi sergilenmektedir. Bu çalışmalar konuşmanın fiziksel unsurlarının eğitime yöneliktir.

► Yine konuşmanın fiziksel unsurlarının eğitimi ve geliştirilmesine yönelik bir çalışma da *tekerleme* etkinlikleridir. Öğrencilerin telaffuzlarını etkin bir biçimde kullanmalarını amaçlayan tekerlemeler her ses için yapılabilmektedir. Özellikle öğrencilerin yanlış ya da eksik yaptıkları seslerin boğumlama ve telaffuzuna yönelik çalışmalar yapılabilir. Öğretmen elinde bulundurduğu tekerlemeleri yeri geldiğinde öğrencilere söyletme çalışması yaptırabilir.

Bu çalışmaların nasıl yapılacağına öğretmen karar verir. Değişik şekillerde uygulanabilir. Bir tekerleme söylenir öğrencilerin bunu sıra ile söylemesi istenir, tekerleme doğru ifade edilinceye kadar sıra ile öğrenciler söylemeye çalışır. Doğru söyleyen öğrenci ödüllendirilir.

Güzel ve etkili konuşma eğitimi amaç edinen bir çok kitapta (örneğin, A. Mahmut Baçlın, Güzel ve Etkileyici Konuşma Kuralları,

Örnek ve Çözümleri, GÜ İletişim Fak. Basımevi, 1999, Ankara) bu tekerlemeler her ses için bolca yer almaktadır. Örneğin, “ç, t, s” sesleri için: “Üstü üç taç saplı tunç tası çaldıran mı çabuk çıldırır? Yoksa iç içe yüz ton saç kaplı çanı çaldıran mı çabuk çıldırır?” tekerlemesi kullanılabilir.

Aynı zamanda öğrencilerin bildikleri tekerlemeler de kullanılabilir. Bu çalışmalar eğlendirici olması açısından konuşma eğitimi açısından güzel bir etkinliktir.

► **Hazırlıksız konuşmalarla** ilgili olarak sınıf içersinde insan davranışları ile ilgili özellikler kağıda yazılı olarak öğrenciye verilip her öğrenciden elindeki kağıtta yazılı olan davranışla ilgili iki dakika konuşması istenebilir. Bu konuda resim, karikatür gibi araçlardan da faydalanılabilir. Bu tür çalışmalar öğrencilerin ezber yapmaktan kurtarır ve yorum yapma güçlerini geliştirir. Öğrencilerin hakkında konuşması istenilen konular “planlılık, birbirini sevmek, kopya çekmek, kıskançlık, temizlik vb.”

Bu çalışma belirli nesnelere gösterilerek de yapılabilir. Örneğin bir kitabı bir silgi gösterilerek öğrencinin bu silginin fiziki özellikleri ve silgilerin genel işlevleri hakkında bir şeyler söylemesi beklenebilir.

► Sınıfta, konuşma eğitimi çerçevesinde değişik **oyunlardan** yararlanılabilir. Öğrenciler büyük bir ilgi ile oyuna katılacaklarından hedef davranışların kazandırılmasında bu tür oyunlar önemli işlevler görür. Bu anlamda değerlendirilebilecek oyunlar öğretmen tarafından da geliştirilebilir, bir oyunun değişik uygulamaları yapılabilir. Bu mahiyette değerlendirilecek bazı etkinlikler şunlardır (İzğören 1999):

► **Son Harf**, Çok vakit almayan ve son derece basit olan bu oyunda, öğrenci bir önceki öğrencinin söylediği kelimenin son harfiyle başlayan bir kelime söylemeye çalışır. Örneğin öğrenci kalem kelimesini kullanırsa, bir sonraki öğrenci “m” harfiyle başlayan bir kelime örneğin masa diyebilir. Yanlış bir kelime kullanan, verilen zamanı geçiren veya aynı kelimeyi ikinci defa kullanan öğrenciler oyun dışı bırakıldığında oyun hızlanır ve birinci seçilir. Kelime hazinesi ve telaffuzu geliştirmeye yönelik olan bu oyun bütün ilköğretimin bütün sınıflarında kullanılabilir. Konunun erken bittiği dersin son bölümlerinde yapılabilir.

► **Kelime Anlatımı**; Sınıf iki gruba ayrılır. Öğretmenin belirleyeceği bir kelimeyi grubun sözcüsü kendi grubuna hiçbir mimik, şekil, çizim ve el hareketi kullanmadan, sadece konuşarak anlatmaya çalışır. Ör-

neğin ‘ansiklopedi’ kelimesini “Bir tür kitap. İçinde her türlü bilgi bulunur, tüm bilgiler alfabetik olarak sıralanmıştır.” Şeklinde tanımlayarak anlatmaya çalışır. Bu etkinlik anlatan için konuşma diğer öğrenciler için dinleme becerinin gelişmesine yöneliktir.

► **Sessiz Sinema;** Sınıf ikiye bölünür. Grup sözcüsü karşı grubun belirleyeceği özel isim içermeyen filmi konuşmadan hareket ve mimiklerle sessiz sinemada kalıplaşmış “zıttı, eş anlamlısı, ekle, çoğul” hareketlerinden de faydalanarak anlatmaya çalışır. Öğretmenin her sözcük için bir dakika vermesi, ve her film anlatımında grup sözcüsünü değiştirmesi önerilmektedir. Gruplara bildikleri filmler için puan verilmesi, anlatılması istenen filmlerin içinde seviyelerine göre anlayamayacakları kelimelerin olmaması dikkat edilmesi gereken noktalardır.

► **Sesli Sinema;** Sessiz sinemanın sözcünün ve grubun konuşmasına izin vererek oynatma şeklidir. Sözcü filmde geçen kelimeleri tanımlayarak; sıfat, isim, veya fiil olduklarını belirterek, soyut ya da somut olduklarını söyleyerek ve kelimeleri betimleyen diğer özelliklerden söz ederek anlatmaya çalışır. Bu oyunda grupta sözcü arasında kurulacak soru-cevap diyalogu çok önemlidir. Özellikle ilk uygulamalarda öğretmenin arayış girip yönlendirici bazı sorular sorması gerekir. Sesli film oyununu konuşma eğitimi açısından sessiz film oyunuyla karşılaştırdığımızda hem dil becerilerinin geliştirilmesi, hem aktiflik açısından daha yararlı olduğunu söyleyebiliriz.

► **Kim Bu Adam?;** Bir öğrenci bir kişinin adını ufak bir kağıda yazarak sınıfın ortasına gelir. Sınıftakiler, “Politikacı mısınız?, Türk müsünüz?, Çok para kazanıyor musunuz?” gibi evet-hayır sorularıyla kişinin kim olduğunu bulmaya çalışırlar. Oyun sınıf ikiye bölünerek de oynanabilir. Bu sefer bir grup, diğer grubun tespit ettiği kişiyi bulmaya çalışır. İlk uygulamalar da öğretmen de öğrencilerin aralarına katılarak yönlendirici sorular sormalıdır. Bu oyun öğrencilerin sözel ifade, aktif dinleme ve soru sorma becerilerinin geliştirilmesi açısından güzel bir uygulamadır.

► **Ben Kimim?** Bu oyun mantık olarak bir önceki oyuna benzerdir. Bir öğrenci sınıfın dışına çıkar. Diğer öğrenciler, dışarı çıkan öğrenciye ünlü birinin ismini verirler. Daha sonra öğrenci içeri çağrılır. Öğrenci sınıfa “Türkiye’de mi yaşıyorum? Yaşlı mıyım?” gibi evet-hayır sorularıyla, kendisinin kim olduğunu bulmaya çalışır. Tüm öğrencilerin katılımı açısından “Kim bu adam?” adlı oyun daha çekici kabul edilebilir.

Ama pratik yapmada çekingen davranan öğrencilerin konuşturulması açısından yararlı bir oyun olarak oynatılabilir.

► **Meslekler;** küçük kağıtlara meslek isimleri yazılarak öğrencilere dağıtılır. Bu aşamada hiçbir öğrenci diğerinin kağıdını görmemesine dikkat edilir. Öğrencilerden birisi tahtaya kalkar, diğer öğrenciler “evet-hayır” sorularıyla tahtadaki öğrencinin mesleğini bulmaya çalışırlar. Bu sorular şu şekilde olabilir;

- İşinde üniforma giyiyor musun?
- Vardiyalı mı çalışmak zorundasın.?
- Açık havada mı çalışıyorsun?

Öğrencilerin soru sorma tekniklerini ve konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik bu çalışma, tahtaya kalkan öğrenci dramatizasyon yaparak öğrencilerin tahmin etmesi sağlanarak da uygulanabilir. Bu oyun da çekingen ve sıkılgan bir yapıya sahip olan öğrencilerin derse katılımını ve konuşmasını sağlar.

► **Kulaktan Kulağa;** Bu oyunda sıranın en başında oturan öğrencinin kulağına diğerlerinin duyamayacağı şekilde bir cümle söylenir. Öğrenci cümleyi aynı şekilde yanındaki arkadaşının kulağına fısıldar ve cümlenin kulaktan kulağa en sona kadar büyük bir ihtimalle de değişmiş olarak komik bir biçimde gelir. Bu aşama sonunda sondan başa doğru öğrenciler kendi ilettikleri cümleleri yüksek sesle söylerler. İlk hatanın kimin tarafından yapılmış olduğu bulunduğu sırada sıranın en sonuna geçer.

Bu oyun öğrencilerin dinleme-anlama ve konuşma-anlatma becerilerini artırmaya yönelik bir aktivite olarak kullanılabilir.

► **Mantıklı Sorulara Mantıksız Sorular;** Ders öncesi öğrencilerin düzeyine uygun üzerinde durulan konulara yönelik 30-40 civarında soru hazırlanır. Öğretmen sınıfta öğrencilerden birine soruları sormaya başlar. Öğrencinin yapması gereken şey ilk soruyu cevaplamamak, daha sonra her soruda bir önceki sorunun cevabını vermektir. Burada amaç aktif dinleme, dikkatli konuşma, belleği kullanma becerilerine yönelik eğitim yapmaktır.

► **Cümle Tamamlama;** Bu oyunda öğrencilere içinde boşluklar bulunan kalıp birkaç cümle verilir. Öğrenciler bu boşlukları aynı harflerle başlayan kelimelerle doldurmaya çalışır. Örneğin cümlemiz şöyle olsun;

..... adında bir insan tanıyorum. .... da yaşıyor ve çok..... birisi.

Öğrenciye B harfini verdiğimizde cümleyi “Betül adında bir insan tanıyorum. Bursa’da yaşıyor ve çok güzel birisi.” Şeklinde bir cümle kurabilir. Tabi bu kalıp cümleler değiştirilerek daha da zevkli hale getirilebilir. Bu aktivitede telaffuz ve kelime çalışmasının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

► **Atasözlerini Birleştirme;** Sınıftaki öğrenci sayısı kadar atasözü uzunlamasına kağıtlara yazılır, “Sakla samanı gelir zamanı” veya “Damlaya damlaya göl olur” gibi. Daha sonra bu kağıtlar uygun yerlerinden ikiye kesilir. Tüm atasözlerinin birinci bölümleri bir ele ikinci bölümleri de diğer ele alınır. Öğrenciler sıra ile öğretmenin elinde bulunan iki kağıttan bir tanesini alır. Öğrencilerin elinde karışık şekilde atasözleri vardır artık. Bundan sonra yapılacak iş öğrencilerin elindeki atasözünü arkadaşlarındakilerle karşılaştırarak tamamlamasıdır.

Bu oyun başka bir şekilde de oynanabilir. Sınıftaki öğrencilere atasözlerinin önce birinci sonra ikinci bölümleri karışık olarak dağıtılır. İlk öğrenci elinde oluşan cümleyi okur. Öğrencinin okuduğu atasözünün ilk bölümü tamamlayan ikinci bölüm kimde ise doğru parçayı okuyan öğrenciye verir. Bu işlem sırayla, doğru atasözleri oluşana kadar devam eder. En sonunda öğrenciler doğru atasözlerini öğrenme amacıyla yüksek sesle okur ve anlamları üzerinde tartışılır.

Eğer bu oyun atasözlerinin işlendiği bir dersten sonra yapılırsa çok güzel bir pekiştirme görevi görür.

► **Pazarlamacı;** Bu oyunda amaç bir öğrencinin hayali bir malı sınıfta diğer öğrencileri ikna ederek satmaya çalışmasıdır. Bu oyunun verimli olması için öğrencilere önceden bildirilip evde hazırlanma fırsatı tanınmalıdır. Öğrenci hayali bir ürün yaratır, ne işe yaradığını, özelliklerini sınıfta arkadaşlarına anlatarak satmaya çalışır. Bu sırada öğretmen ve öğrenciler ürün hakkında sorular sorar. Tanıtma bittikten sonra öğrenci sınıfa kimlerin almak istediğini sorar, en çok satış yapan öğrenci de oyunun galibidir. Bu oyun son derece motive edici, zevkli ve konuşma pratiğini artıran bir etkinliktir.

Sınıfta uygulanacak etkinlikler konuşma eğitiminin zihinsel süreçlerini ve fiziksel unsurlarına yönelik olan diksiyonu geliştirici mahiyette olabilir. Bu etkinlikler sınıfın seviyesi ve sınıfın hedef davranışları göz önünde bulundurularak öğretmen tarafından ayarlanıp, değişik şekillerde uygulanabilir. Bu etkinlikler vasıtası ile öğrencilere adeta bir oyun

havası içinde sıkılmadan öğrenmeleri ve konuşa becerilerinin bir davranış olarak kazandırılması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif ve Osman GÜNDÜZ, **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Akçağ Yay., Ankara, 2001.
- ALPEREN, Nusret, *Okuma-Yazma Öğretimi Metodları ve Çözümleme Metodunun Türkçe Öğretimine Uygulanması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Ü. Sos. Bil. Ens. Ankara, 1994.
- BALÇIN, A.Mahmut, **Güzel ve Etkileyici Konuşma Kuralları, Örnek ve Çözümleri**, G.Ü. İletişim Fak. Basımevi, Ankara, 1996
- BURDURLU, İbrahim Zeki ve İrfan KANTARCI, **Ortaöğretimde Türkçe Öğretimi**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1971.
- DEMİREL, Özcan, **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**, MEB Yay., İstanbul, 1999.
- DÜRÜŞKEN, Çiğdem, **Roma'da Rhetorica Eğitimi**, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 1995.
- ERGENÇ, İclâl, **Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü**, Simurg Yay., Ankara, 1995.
- ERGENÇ, İclâl, *"Dilbilimin Bakış Açısıyla Beyin"*, **Popüler Bilim**, Temmuz 1999, s.41-49.
- ERGENÇ, İclâl, *"Dilin Beyindeki Organizasyonu ve Konuşmanın Gerçekleşmesi"*, **Multidisipliner Yaklaşımla Beyin ve Kognisyon**, Editörler: Karakaş, Aydın, Erdemir ve Özemsî, Çizgi Tıp Yayınevi, Ankara, 2000.
- GÖĞÜŞ, Beşir, **Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi**, Gül Yay., Ankara, 1978.
- İZGÖREN, Meltem Kutay, **Oyunlarla Dil Öğretimi**, Academyplus Yay., Ankara, 1999.
- KAVCAR, Cahit; OĞUZKAN, Ferhan ve SEVER, Sedat. Türkçe Öğretimi. Engin Yay., Ankara, 1999.
- KILIÇ, Mehmet, *"Konuşma Eğitimi"*, **Milli Eğitim**, Ocak-Şubat-Mart 2000, S. 145, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/145/kilic.htm>
- NALINCI, A.Nur, **Avrupa Birliğine Tam Üyelik Yolunda Başarının Anahtarı: Yeniden Yapılanma**, Ümit Yay., Ankara, 2000.
- Ortaokul Programı (İlköğretim II. Kademe)**, MEB Yay., Ankara, 1995.

- ÖZ, Feyzi, **Uygulamalı Türkçe Öğretimi**, Anı Yay., Ankara, 2001.
- RIZA, Enver Tahir, **Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri**, İzmir, 1999.
- SARAÇ, M.A. Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi -Belâgat**, Risale Yay., İstanbul, 2001.
- SEVER, Sedat, **Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme**, Anı Yay., Ankara, 1997.
- SONGAR, Ayhan, **Dil ve Düşünce**, Gür-Ay Mat., İstanbul, 1986.
- TAŞER, Suat, **Konuşma Eğitimi**, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1998.
- ÜNALAN, Şükrü, **Türkçe Öğretimi**, Nobel Yay., Ankara, 2001.
- YALÇIN, Alemdar, **Türkçe Öğretim Yöntemlerine Yeni Bir Yaklaşım**, Ankara, 1997.
- YALÇIN, Alemdar, **Türkçe Öğretim Yöntemleri: Yeni Yaklaşımlar**, Akçağ Yay., Ankara, 2002.
- YÖRÜK, Yaşar, **Güzel Konuşma ve Yazma Kılavuzu**, Eğitim Yay., Ankara, Tarihsiz.